

Anna Sutowicz

FUNDACJA KLASZTORU KLARYSEK
WROCŁAWSKICH NA TLE FUNDACJI INNYCH
PLACÓWEK ŻEŃSKIEGO ZAKONU
FRANCISZKAŃSKIEGO NA ZIEMIACH POLSKICH

1. POWSTANIE ŻEŃSKIEJ GAŁĘZI ZAKONU FRANCISZKAŃSKIEGO

Zakon klarysek został założony przez Klarę Sceffi, córkę szlachcica z Asyżu, która przyjęła habit zakonny z rąk św. Franciszka 18 III 1212 r.¹ Decyzja ta również w przypadku założyciela franciszkanów, stała w sprzeczności z oczekiwaniami jej środowiska. Kiedy do klasztoru benedyktynek św. Pawła, gdzie tymczasowo umieszczono Klarę, wstąpiła także jej siostra Agnieszka, rodzina obydwu klarysek podjęła gwałtowne próby ich odzyskania. Spowodowało to przeniesienie młodej wspólnoty do St. Angelo di Panso. Najważniejszym jednak momentem stało się osiedlenie przy nowo odrestaurowanym kościółku św. Damiana w Asyżu, gdzie siostry zostały otoczone bezpośrednią opieką św. Franciszka. Tu także przyjęto zwierzchnictwo św. Klary nad wspólnotą aż do jej śmierci w 1215. Wydarzenia te zapoczątkowały formalne istnienie nowego zgromadzenia zakonnego, które od miejsca założenia klasztoru nazwano damianitkami. Św. Klara zwykła też używać określenia Panie lub Panny Ubogie, które funkcjonuje jeszcze w późniejszej bulli Innocentego IV. Nazwy te następnie stopniowo ustępowały miejsca określeniu Siostry Ubogie.

¹ M. BARTYŃOWSKI, *Klara św. W: Podręczna Encyklopedia Kościelna*. T. 21-22. Red. Z. Chelmiński. Warszawa 1910 s. 111-112.

Przez 27 lat życia zakonnego Klara broniła owego charyzmatu ubóstwa, ze szczególnym zacięciem, dopominając się osobnego przywileju papieskiego, na mocy którego siostry damianitki miałyby prawo żyć z pracy rąk i żebraniny, tak jak ich bracia franciszkanie. Pomysł ten był bezprecedensową nowością, stawiającą paradoksalnie żeńską gałąź zakonu na równi z męską, w równym stopniu niezależności od finansowej woli fundatorów, a także podkreślającą niemniejszą funkcję społeczno-ewangelizacyjną sióstr mimo ich klauzурowego odcięcia od świata zewnętrznego. Przywilej ten wydany przez papieża Inocentego III w 1216 r. i potwierdzony przez Grzegorza IX w 1228 r., nie znalazł jednak niestety następnie odzwierciedlenia w regule przygotowanej dla klarysek przez kard. Hugolina w 1219 r. i zatwierdzonej przez Grzegorza IX. Reguła ta wprowadzała wiele elementów stylu życia benedyktynek, w tym podział sióstr na tzw. chóry oraz możliwość posiadania dóbr materialnych. Klara nie poddała się jednak w swej batalii o ubóstwo Pań Ubogich. Odbija się ona szerokim echem w listach do błogosławionej Agnieszki Praskiej, pierwszej klaryski w Czechach, której klasztor stał się źródłem ekspansji nowego zakonu na północ Europy. Píše o tym także w *Testamencie* znanym tylko z późniejszych odpisów w językach narodowych. W 1253 r. ułożyła własną regułę zakonną według ducha franciszkańskiego, która jednak przyjęła się tylko w klasztorze damianitek w Asyżu. W pozostałych zgromadzeniach obowiązywała bądź reguła kardynała Hugolina, bądź też Innocentego IV, który w 1247 r. zatwierdził *formam vitae* wprowadzającą do benedyktyńskiego stylu życia klasztorów klarysek elementy franciszkańskie takie jak posługa franciszkanów, ich pomoc materialna i duchowa, przywilej ubóstwa, posłuszeństwo klarysek wobec Kościoła z posługą głoszenia Ewangelii².

Ta różnorodność obowiązujących reguł wynikała z dużej autonomii poszczególnych klasztorów. W 1229 r. powstał klasztor w Zamora jako pierwsza placówka poza damianitkami. W ciągu kilku lat zakon rozprzestrzenił się na półwyspie pirenejskim (w 1228 r. protektor zakonu kard. Rinaldo pisze o 24 klasztorach italskich) i następnie na kontynencie aż do Pragi (1233 r.). Należy zauważyć odmienny kierunek rozwoju zakonu męskiego franciszkanów i klarysek, które nie założyły ani jednego klasztoru w Niemczech aż do końca XIII w. Dopiero

² Omówienie reguł klarysek. C. NIEZGODA. *Święta Klara z Asyżu w świetle Poverella*. Kraków 1993 s. 134 nn.

po fundacji wrocławskiej odnajdujemy powoli klasztory Pań Ubogich w Niemczech, Francji i na Węgrzech. Próby uporządkowania życia klasztorowego tak wielkiej rodziny zakonnej podjął się w 1263 r. papież Urban IV, który sporządził nową regułę, bardzo obszerną i szczegółową. Choć posiadała ona charakter franciszkański, również zezwalała na posiadanie własności materialnej oraz wyjmowała klaryski spod bezpośredniej jurysdykcji franciszkanów. Niektóre jednak klasztory, na czele ze wspólnotą św. Damiana pozostały przy regule Klary zatwierdzonej w 1253 r. przez Innocentego IV.

Gdy w 1253 r. umierała św. Klara, zostawiała swą rodzinę zakonną na początku burzliwego rozwoju. Przez całe swe życie święta założycielka wywierała ogromny wpływ na ukształtowanie duchowości klarysek. Pisała wiele listów kierowanych do powstających wspólnot, z których najwierniej i bez uszczerbku czasu dochowały się te pisane do księżniczki czeskiej Agnieszki osiadłej w klasztorze w Pradze. Kanonizowano ją w 1255 r. po krótkim procesie informacyjnym, którego akta zachowały się w całości.

2. PIERWSZE FUNDACJE KLASZTORÓW KLARYSEK NA ZIEMIACH POLSKICH

Jeszcze za życia św. Klary powstały w Polsce pierwsze wspólnoty Pań Ubogich: w Zawichoście i Wrocławiu, obydwie z inspiracji i przy wydatnej pomocy św. Agnieszki Praskiej. Ta niezwykła postać pochodziła z rodziny królów węgierskich. Po kądzieli spokrewniona była z inną franciszkanką św. Elżbietą turyńską, a także św. Małgorzatą, św. Kingą i bł. Jolantą, późniejszymi fundatorkami klasztorów w Gnieźnie i Starym Sączu. Na tym samym dworze, jako żona Beli IV przebywała także fundatorka wspólnoty w Zawichoście, bł. Salomea. Dłuższy czas św. Agnieszka przebywała na Śląsku jako przyrzeczona jednemu z synów Henryka Brodatego. Wychowywała się wówczas w klasztorze cysterek w Trzebnicy (1214-1217), a następnie norbertanek w Doxan. Po odrzuceniu cesarza Fryderyka II – kandydata do swej ręki, usunęła się do fundowanego przez siebie klasztoru klarysek w Pradze, gdzie założyła szpital św. Franciszka. Pierwsze zakonnice przybyły tam w 1233 r. z Trydentu. Św. Agnieszka przez wiele lat utrzymywała żywe kontakty z Klarą, co zaowocowało korespondencją, z której zachowały się do dziś cztery listy. Klasztor w Pradze był bardzo silnym ośrodkiem duchowości franciszkańskiej, wychowującym całe pokolenia rodziny królewskiej. Poprzez bezpośrednie więzi z klasztorem

św. Damiana zachował on cechy pierwotnego charyzmatu św. Klary. Św. Agnieszka podobnie jak Klara zdobyła zatwierdzenie przywileju ubóstwa dla swej wspólnoty w Pradze, a następnie jako obowiązująca funkcjonowała tu reguła Aleksandra IV z 1253 r.³ Wkrótce z Pragi przybyły klaryski najpierw do Zawichostu w 1245 r., a następnie do Wrocławia.

W 1245 r. habit zakonny przyjęła księżna halicka, bł. Salomea, siostra Bolesława Wstydlivego, która w 1253 r. założyła klasztor w Zawichoście. By uniknąć kłopotliwego wyposażania wspólnoty w dobra materialne, książęta ufundowali szpital św. Franciszka, z którego dochodów miały korzystać klaryski. W 1257 r. przeniosły się one do Skąły, gdzie ich uposażenie potwierdził w 1260 r. papież Aleksander IV, a następnie do Krakowa w 1316 r. Tutaj cieszyły się szczególną opieką Władysława Łokietka i jego żony Jadwigi, która po śmierci męża wstąpiła do klasztoru. Jednocześnie z fundacją klasztoru wrocławskiego klarysek trwały starania św. Kingi, żony Bolesława Wstydlivego, której fundacja w Starym Sączu przypadła na rok 1280 oraz bł. Jolanty, żony Bolesława Pobożnego, która po jego śmierci z pomocą Przemysła II ufundowała klasztor klarysek w Gnieźnie w 1283 r. Wszystkie fundatorki były księżnymi na dworach piastowskich, silnie związanymi z dworem Arpadów Węgierskich. Bł. Salomea jeszcze jako żona Beli IV poznała i zaangażowała się w działalność franciszkanów węgierskich. Ona, jak i bratowe znajdowały się pod silnym wpływem św. Agnieszki i św. Elżbiety, które udzielały się charytatywnie na rzecz ubogich poddanych. Piastowskie fundatorki kierowały się najpewniej motywami religijnymi⁴, troską o rozwój duchowości franciszkańskiej, służbą Kościołowi, ale z pewnością także zapobiegliwością o właściwe wychowanie w rodzinie piastowskiej. We wszystkich klasztorach klarysek osiadały bowiem córki i wnuczki fundatorek, poświęcające się życiu kontemplacyjnemu i modlitwie. W społeczeństwie średniowiecznym to właśnie kobietom przypadało prawo życia w ukryciu, za plecami głównych wydarzeń politycznych. Mężczyzna, zwłaszcza członek wielkiego rodu, nie mógł poświęcić się innym sprawom aniżeli władaniu i realizowaniu planów politycznych swej dynastii. Dlatego księżne oddalające się do klasztoru miały za zadanie mo-

³ NIEZGODA. *Święta Klara*. s. 174 nn.

⁴ TENZE. *Głos w dyskusji*. W: *Święta Klara w 800-lecie urodzin. Materiały sympozjum odbytego w WSD oo. Franciszkanów w Łągiwnikach w dniach 15-17 X 1993*. Red. C. Napiórkowski, W. Koc. Niepokalanów 1995 s. 308.

dlić się o pomyślność działań dynastycznych i w ten sposób włączały się w politykę państwową⁵. W szybkim czasie klasztory klarysek stały się ośrodkami skupiającymi w swych murach potomkinie najwybitniejszych linii piastowskich, które sprawowały w nich najważniejsze funkcje zakonne. Dopiero w XIV w. za specjalnym przyzwoleniem papieskim do klarysek zaczęły wstępować córki mieszczańskie.

Z problemem dużej liczby franciszkańskich klasztorów żeńskich w XIII w. wiąże się być może chęć rozwiązania tzw. kwestii kobiecej, czyli nadmiaru niewiast, z którymi nie umiano powiązać żadnych konkretnych planów dynastycznych⁶. Wydaje się to bardzo prawdopodobne, gdyż klasztory żeńskie w średniowieczu, w tym także klaryski, często spełniały rolę zapewnienia godnego losu księżnym-wdowom, oraz zapewniały wychowanie księżniczkom oczekującym na zawarcie małżeństwa. Ta ostatnia funkcja wychowawcza względem przyszłych panujących jest szczególnie ważna. Księżniczki otrzymywały tu szansę zapoznania się z kulturą literacką i religijną swojej epoki. Wspólnoty Panien Ubogich, zwłaszcza zaś klasztor w Zawichoście-Skale, od początku były ośrodkami kulturalnymi z bogatymi księgozbiorem. Z owego starania o wykształcenie zakonnice słynęła zarówno bł. Salomea jak i św. Kinga, co do której naukowcy stawiają tezę, że czytała psalmy z polskiego tłumaczenia *Brewiarza*, a więc można uznać ją za jedną z pierwszych kobiet posługujących się polską literaturą narodową⁷. Fundacje pierwszych klasztorów stanowiły więc być może także realizację zamysłu rozwoju polskiej kultury katolickiej, choć teza ta z pewnością nie znajduje potwierdzenia w dziejach fundacji klarysek śląskich.

3. FUNDATORZY KLASZTORU PANIEN UBOGICH WE WROCŁAWIU

Jednym z pierwszych klasztorów klarysek na ziemiach polskich była placówka założona we Wrocławiu. Jej fundatorami byli: syn Henryka Brodatego, książę śląski, wielkopolski i krakowski Henryk Pobożny i jego żona Anna. Wymienieni są oni w bulli papieża Aleksandra IV z 1256 r., skierowanej do biskupa wrocławskiego Tomasza

⁵ I. CZACHOROWSKA. *O nowe spojrzenie na śląskie średniowieczne klasztory żeńskie*. W: *Studia z dziejów kultury i ideologii*. Red. R. Heck. Wrocław 1968 s. 101.

⁶ *Tamże*.

⁷ I. CZACHOROWSKA. *Książka w rękach klarysek śląskich*. „Sobótka” 21:1966 nr 3 s. 411.

i lubiąskiego Wilhelma. Papież wyraźnie wskazuje w niej na księcia wrocławskiego jako pomysłodawcę „zbożnego dzieła”, którego realizacji przeszkodziła przedwczesna śmierć w 1241 r. na polu legnickim z rąk Tatarów. Księżna Anna natomiast występuje w dokumencie jako ta, która podejmuje zamysł założenia klasztoru ze względu na zbawienie jego duszy⁸. Obydwoje pojawiają się również na XV-wiecznym rysunku wykonanym piórką, znajdującym się na karcie przyklejonej do okładki kodeksu zawierającego *Spominki klarysek wrocławskich*⁹. Były to postacie książęce dźwigające na swych barkach budynek klasztorny w stylu gotyckim, w typowym układzie figuralnym wskazującym na złożenie daru wotywnego, odpowiadają najprawdopodobniej tradycji zakonnej wskazującej na Henryka Pobożnego i Annę jako fundatorów wrocławskiego klasztoru klarysek. Śmierć Henryka nie tylko przerwała wprowadzenie w życie zamysłu fundacji klarysek, ale także opóźniła przebudowę istniejącego już klasztoru franciszkanów wrocławskich, rozpoczętą przed najazdem tatarskim. Tych wszystkich zadań podjęła się jego żona, angażując się całym sercem i autorytetem w to dzieło. Jej osobowość zaważyła w sposób decydujący na charakterze żeńskiego klasztoru franciszkańskiego, jego zasobności i usytuowaniu.

Urodzona w 1204 r. córka Przemysła Ottokara I, od tegoż roku króla Czech, i Konstancji królowny węgierskiej¹⁰, wychowywała się na dworze Henryka Brodatego i jego żony Jadwigi jako ich przyszła synowa. Młodsza księżna śląska, bo takiego tytułu używała aż do śmierci swej teściowej w 1243 r., nie udzielała się w zasadzie w życiu publicznym. U boku swego męża, od 1234 r. namiestnika części państwa

⁸ *Magne Polonie ducis fuit prepositum coram nobis quod dux ipse firmum haberet prepositum dum vivebat aliquod in civitate Wrtslaviensis ordinis sancti Damiani monasterium construendi. A tam pii operis prepositum quod idem morte preventus adimplere non potuit eodem relicta /Anna/ pro ipsius ducis et sue anime sancte effectu cupiat prossequente complere.* Littera benignitatis fratribus Wrtslaviensi et Lubicensi episcopis, 13 XII 1256. *Copiarium monasterii Sanctae Clarae.* Archiwum Państwowe Wrocławia (dalej: APWr) Rep 135 syg. 372, f. 433. Oryginał znajdował się w Archiwum Miejskim Wrocławia do 1944. Wyd. Regesten zur schlesischen Geschichte (dalej: SR) 940; J. HEYNE. *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes.* Bd. I. Breslau 1860 s. 467; Schlesisches Urkundenbuch (dalej: Schl. Urk.) Bd. I. Wyd. W. Irgang. Böhlau 1984 nr 193.

⁹ Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: BUWr) IV F 173.

¹⁰ Podstawowe dane o życiu księżnej Anny, R. GRODECKI. *Anna, księżna śląska.* W: *Polski Słownik Biograficzny* T. 1. Red. W. Konopczyński. Kraków 1935 s. 117 n.

Piastów Śląskich, pełniła raczej funkcje reprezentatywne, wspomagające jego zapal religijny. Jedynie po jego śmierci, w latach 1241-1242 objęła rządy w zastępstwie swych niepełnoletnich synów¹¹. Przeniosła się następnie do własnego skromnego dworu w obrębie miasta i tam zajmowała się głównie pełnieniem dzieł dobroczynnych. Choć jej syn, Henryk III, w dokumentach powołuje się często na jej radę lub zgodę, wydaje się iż sprawowanie władzy książęcej nie sprawiało jej satysfakcji i zupełnie jej nie pociągało. Nie wykazywała ona ambicji bezpośredniego wpływu na rządy swych synów. Dbała jednak zapewne do końca życia o ich rozwój duchowy. Wychowana w bardzo religijnej atmosferze w otoczeniu rodziny Henryka Brodatego, odznaczała się nieprzeciętną pobożnością. Znalazłszy się pod wpływem św. Jadwigi przyjęła początkowo podobny model religijności. Żywoty podkreślają jej szczególną pokorę względem teściowej¹². *Vita Annae ducissae* określa ją mianem *subdita et obediens* i dodaje: *in omni sanctitate conformabat se sancte Hedwigi*¹³. W rzeczywistości jednak stosunek tych dwóch kobiet raczej pozbawiony był przesadnego posłuszeństwa czy wymuszonego autorytetu. Św. Jadwiga i księżna Anna zdawały się dobrze rozumieć, zwłaszcza w dziedzinie praktyk religijnych. Podczas Mszy św. starsza księżna nie pozwalała nikomu przebywać ze sobą poza Anną, i choć synowa zawsze rozmawiała z nią w pełnej uszanowania postawie, *quasi una de pedissequis*, znała wszystkie tajemnice jej serca¹⁴.

Jednak w *Vita sanctae Hedwigis* zachowały się świadectwa napomnień księżnej Anny wobec przesadnie ascetycznej postawy żony

¹¹ Fakt regencji, przyjęty w dotychczasowej nauce, nie znajduje jednak dostatecznego poparcia w źródłach archiwalnych. W Żywocie księżnej występuje on być może jako *exemplum* jej skromności i rezygnacji z autorytetu władzy. Zob. M. CETWIŃSKI, „*Anna beatissima*”, wokół średniowiecznej biografii dobrodziejki benedyktynów krzeszowskich. W: *Krzeszów taską uświęcony*. Red. H. Dziurla, K. Bobowski. Wrocław 1997 s. 33.

¹² A. KNOBLICH, *Herzogin Anna von Schlesien (1204-1265)*. Breslau 1865 s. 45 nn. Opis relacji pomiędzy tymi dwiema kobietami wskazuje na decydujący wpływ Jadwigi na kierunek wychowania młodziutkiej królowej, jej pozycję na dworze oraz wzrost zainteresowania dziełami religijnymi. Por. także analizę pobożności obydwu kobiet: W. BOCHNAK, *Życie i duchowość księżnej Anny Śląskiej*. „Tygodnik Katolicki Niedziela” („Niedziela legnicka” – wydanie dolnośląskie) 44:2001 nr 48 (431) s. III.

¹³ *Vitae Annae ducissae*. Wyd. A. Semkowicz. W: *Monumenta Poloniae Historica* (dalej: MPH) T. IV. Lwów 1884 s. 657.

¹⁴ *Tamże*.

Henryka Brodatego¹⁵. Św. Jadwiga, spełniająca bardzo radykalne praktyki religijne, nie akceptowane przez jej otoczenie, w tym także spowiednika, choć stanowiła dla synowej wzór miłosiernej władczyni, przywiązanej do Kościoła, żarliwej i pobożnej niewiasty, jednocześnie budziła w niej sprzeciw. Anna w pewnym okresie wystarała się i przekonała teściową do korzystania z posługi spowiednika franciszkanina, mając nadzieję na złagodzenie niezdrowego według niej zapału pokutniczego. Świadczy to dobitnie o samodzielnej postawie religijnej Anny, nacechowanej większym umiarem, być może pod wpływem duchowości franciszkańskiej, którą musiała interesować się na długo przed sprowadzeniem tego zakonu do Wrocławia. Spokrewniona z wielką świętą swego czasu, Elżbietą Węgierską, znaną z wielu dzieł na rzecz ubogich, oddaną III Zakonowi św. Franciszka, którą przez całe życie darzyła czcią¹⁶, była siostrą innej świętej, Agnieszki Praskiej, klaryski, która dla habitu zakonnego zrezygnowała z zaszczytów małżeństwa dynastycznego¹⁷. To zainteresowanie franciszkanami zaowocowało najpierw sprowadzeniem do Wrocławia gałęzi męskiej zakonu w 1236 r., a następnie pragnieniem ufundowania klasztoru gałęzi żeńskiej klaryskom.

Niewątpliwie głównym motywem powołania do życia wspólnoty klarysek wrocławskich był zapał religijny jej fundatorów i chęć szerzenia duchowości franciszkańskiej na Śląsku. Nie można wykluczyć pobudek innej natury, jak choćby podkreślenie własnej samodzielnej polityki dynastycznej księcia Henryka Pobożnego, lecz najpewniej pojawienie się we Wrocławiu nowej fundacji miało raczej na celu wzbudzenie nowej gorliwości religijnej. Zarówno Anna, jak i książę Henryk, pragnęli zapewne pozostawić po sobie ślad kultury religijnej, świadczący o ich pobożności, jak też pożytecznie służący następnym pokoleniom w ich rozwoju duchowym. Późniejsze zaangażowanie księżnej w realizację tego zamierzenia wskazuje, iż być może to ona była od początku głównym motorem działań wokół sprowadzenia klarysek. *Pro ipsius ducis et sue anime sancte effectu cupiat*¹⁸, a więc

¹⁵ *Vita Sanctae Hedwigis*. Wyd. A. Semkowicz. MPH T. IV. Lwów 1884 s. 533.

¹⁶ W trzebnickim klasztorze wyposażyła m.in. bogato ołtarz św. Elżbiety Węgierskiej. *Vita Annae ducissae*. s. 659.

¹⁷ O jej życiu i wpływie na franciszkanizm w Polsce. Zob. NIEZGODA. *Święta Klara*. s. 174 nn. Tam także druk pozostawionych przez nią listów.

¹⁸ *Bulla Aleksandra IV* (13 XII 1256 r.). APWr Rep. 135 syg. 372, f. 433, SR 940, Schl. Urk. I, 193.

pragnęła przyczynić się do zbawienia swego męża, a także zasłużyć na dobrą pamięć przyszlých pokoleń. Było to powszechne zachowanie się wielu pobożnych władców i znaczniejszych osobistości średniowiecza, traktujących taką postawę jako swego rodzaju obowiązek stanu.

Z pewnością zależało także księżnej Annie na zapewnieniu sobie i swoim krewnym takiego miejsca, które stanowiłoby jednocześnie schronienie materialne i duchowe. Choć od 1202 r. istniał bogato uposażony przez Henryka Brodatego i św. Jadwigę klasztor cysterek w Trzebnicy, gdzie ksienią była szwagierka Anny, zakonnicą jedna z jej córek Agnieszka, a pod koniec życia zamieszkała, choć bez składania ślubów zakonnych, sama księżna Jadwiga, to jednak według zamysłu księżnej Anny, miejsce to nie mogło być przeznaczone dla dziewic rodu Piastów Śląskich. Być może nie odpowiadała jej duchowość cysterska lub decydowało tu także oddalenie Trzebnicy od ośrodka miejskiego. Zafascynowana franciszkanizmem wdowa po Henryku Pobożnym pragnęła mieć przy sobie swój własny ośrodek duchowości, gdzie mogłyby składać śluby zakonne księżniczki pozbawione widoków na dobre małżeństwo dynastyczne. Faktem jest, iż w późniejszym klasztorze klarysek we Wrocławiu przebywały najznakomitsze przedstawicielki rodu Piastów nie tylko śląskich, lecz także wielkopolskich. Tu chowano po śmierci księżęta i księżne piastowskie¹⁹ aż do XVIII w., traktując fundację Anny jako materialne, kulturalne i religijne dziedzictwo rodziny książęcej. O chęci zapewnienia bytu swoim potomkiniom świadczy przede wszystkim wielka dbałość fundatorki o stronę materialną klasztoru oraz od połowy XIV w. wymóg wnoszenia przez każdą nowoprzyjętą zakonnicę wysokiego posagu.

4. OKOLICZNOŚCI FUNDACJI KLARYSEK WROCŁAWSKICH

O okolicznościach sprowadzenia klarysek do Wrocławia dowiadujemy się przede wszystkim z *Żywota księżnej Anny*. Jego autor informuje nas, że napotkała ona przy tym wiele trudności zwłaszcza ze

¹⁹ Do końca XIII w. spoczęła tu cała najbliższa rodzina księżnej Anny: ona sama w 1265 r., wkrótce potem jej syn, Henryk III w 1266 r., rodzona siostra Beatrycze, żona Ottona III margrabiego brandenburskiego w 1290, wnuk po Bolesławie Rogatce, Henryk V w 1296 i jego żona Elżbieta w 1300. Wszyscy są wymienieni w *Spominkach klarysek wrocławskich*. Opr. A. Bielowski. MPH T. III. Lwów 1887 s. 692. Nagrobki w większości dochowały się do dziś.

strony franciszkanów osadzonych przy kościele św. Jakuba, których księżna miała w wielkiej łasce, *quibus multa bona impendit et in magna reverentia habuit*²⁰. Stawiali oni zdecydowany opór przeciw sprowadzeniu zakonnic, do tego stopnia, że zgodnie z relacją autora *Żywota*, Anna musiała prosić ich ze łzami w oczach i na kolanach, co świadczyło o jej wielkim uporze i zaangażowaniu w realizację dzieła. O przyczynach tej postawy franciszkanów można wnioskować tylko na podstawie powyższej krótkiej wzmianki źródłowej, która zdaje się wskazywać na zazdrość franciszkanów i ich lęk o względy fundatorki. Być może jednak okoliczności te zostały umyślnie wyakcentowane dla osiągnięcia efektu napięcia narracyjnego, a z pewnością dla podkreślenia pokory, pobożności księżnej Anny i *ferventissimum amorem, quem habuit erga deum*²¹. Pewną rolę w tym sporze odegrały na pewno względy materialne. Jeśli przyjmiemy, że Anna mogła rozpocząć starania o sprowadzenie klarysek do Wrocławia tuż po śmierci swego męża około 1242 r.²², to przecież był to okres wzmożonych potrzeb na rzecz odbudowy klasztoru minorytów przy kościele św. Jakuba już nie w drewnie, lecz w kamieniu. Ponadto, franciszkanie mogli mieć nadzieję na przyszłe zagospodarowanie parceli książęcej, której połowa została im obiecana przez fundatorów, a na której księżna Anna postanowiła wznieść klasztor pw. św. Klary²³. Bracia od św. Jakuba mogli się także obawiać, że Panie Ubogie, posiadające przywilej ubóstwa, a nie mogące opuszczać klauzury by użebrać dla siebie środki niezbędne do życia, zdane będą na ich pomoc materialną²⁴. Tak stanowiła reguła Innocentego IV z 1247 r. Te wszystkie względy razem miały spowodować, że fundacja napotykała na trudności ze strony, zdawałoby się, najmniej oczekiwanej.

²⁰ *Vita Annae ducissae* s. 659.

²¹ *Tamże*.

²² Teżę taką stawia Heyne. *Dokumentirte Geschichte*. s. 399. Powtarzają M. Przywecka-Samecka. *Z dziejów wrocławskich konwentów klarysek i urszulanek*. Wrocław 1996 s. 10.

²³ Zob. M. GOLIŃSKI. *Kształtowanie miasta komunalnego*. W: *Historia Wrocławia*. T. 1. Red. C. Buško [i in.]. Wrocław 2001 s. 105.

²⁴ NIEZGODA. *Głos w dyskusji*. s. 310. Teżę o obawie franciszkanów wrocławskich przed utratą uzyskanego poziomu życia materialnego w związku z budową klasztoru klarysek powtarza także tradycja zakonna. Zob. A. KARWACKI. *Materiały dotyczące konwentów w Bytomiu, Opolu (...), Wrocławiu*. T. XVII. Archiwum Prowincji OO. Franciszkanów w Krakowie. s. 351 (rkps).

W zabiegach o założenie klasztoru pomocna okazała się prawdopodobnie siostra Anny, wspomniana Agnieszka Praska, która występuje w pierwszych dokumentach fundacyjnych. Musiała ona od początku żywo interesować się dziejami placówki²⁵. Wspomagała ona także z pewnością księżną Annę w jej prośbach kierowanych do Rzymu, na skutek których papież wydał najpierw 13 X 1256 r. bullę z prośbą o pomoc chrześcijan przy budowie nowego klasztoru i ogłaszającą odpust związany z nawiedzeniem kościoła²⁶, oraz drugą nakazującą biskupom wrocławskiemu Tomaszowi i lubuskiemu Wilhelmowi pomoc przy realizacji dzieła²⁷. Najpewniej były to decydujące kroki, które pozwoliły przezwyciężyć przeszkody stawiane ze strony władz franciszkańskich.

Pierwsze siostry przybyły do Wrocławia z Pragi, przysłane zapewne z klasztoru macierzystego św. Agnieszki *Anno Domini 1257 in festo sanctorum martirum Tyburcii et Valeriani*²⁸, tj. 24 IV. Nie posiadamy informacji o ilości zakonnicek, sądzić można, że według zwyczaju musiało ich być kilka, od trzech do dziesięciu, z pierwszą przełożoną o imieniu Vriderunis²⁹. Ostrożnie można też przyjąć imiona pierwszych zakonnicek na podstawie spisu sióstr poświadczających cnoty księżnej Anny, podpisanych pod *Żywotem*. Były to: *soror Gotlindis et soror Christiana et soror Metza*³⁰. O siostrze Gotlindis *Żywot św. Jadwigi* dodaje, że była służącą (*pedissequa*) Anny, a więc osobą pozostającą w najbliższym otoczeniu księżnej³¹. Są to jednak informacje zbyt szczupłe, by wnioskować o narodowości lub pochodzeniu pierwszych

²⁵ W 1259 r. Aleksander IV wydał franciszkanom prawo zbliżania się do kraty, wyraźnie na skutek interwencji św. Agnieszki: *Supplicationibus Agnetis sororis monasterii Sancti Francisci Prag*. APWr Rep. 63 nr 9 oraz SR 1019. Jej imię pojawia się też w dokumencie papieskim zakazującym naruszania dóbr klarysek ofiarowanych im przez księżną Annę. APWr Rep. 63 nr 10 oraz SR 1018.

²⁶ *Quoddam monasterium ordine St. Damiani in civit. Wratisl. ad honorem beatae Clarae aedificare proponet universitatem Christifidelium rogat et monet remissionem peccantium eis injungens quatinus ad ipsius monasterii ecclesiam cum constructa fuerit cum devotione ac reverentia accedant*. APWr Rep. 63 nr 2 oraz SR 942.

²⁷ APWr Rep 135 syg. 372, f. 433 oraz SR 940, Schl. Urk. I, 193.

²⁸ *Spominki klarysek*. s. 691.

²⁹ *Tamże*. Imię powtórzone w *Alia relacio*, kodeks BUWr IV F 173, f. 123. C. Baran stawia tezę o jej czeskim pochodzeniu. Zob. TENŻE. *Sprawy narodowościowe u franciszkanów polskich w XIII w.* Warszawa 1955 s. 67.

³⁰ *Vita Annae ducissae*. s. 661.

³¹ *Vita Sanctae Hedwigis*. s. 572.

siostr. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że ich macierzysty klasztor w Pradze był placówką założoną w 1231 r., w porozumieniu i z błogosławieństwem samej św. Klary oraz to, że zakonnice przybyły tam prawdopodobnie z Trydentu, jednej z pierwszych placówek nowego zakonu³², bardzo wiarygodne wydaje się, iż pierwsze klaryski wrocławskie obracały się w młodości w otoczeniu świętej założycielki lub jej najbliższych współsióstr oraz przesiąknięte były najpierwotniejszymi ideałami franciszkańskimi. Późniejsze dzieje klasztoru wskazują na doniosłą rolę ksieni Vriderunis w utrzymaniu pierwotnej ścisłej obserwancji i zakazu posiadania dóbr materialnych.

Siostry mieszkały przez cztery lata w drewnianym budynku, oddanym tymczasowo przez księżną do ich użytku. Musiał się on znajdować niedaleko przyszej kamiennej budowli i na terenie należącym do całego klasztoru, skoro XIV-wieczne źródło lokalizuje go w miejscu *ubi nunc est curia procuratoribus*, czyli zarządców klasztoru³³. Poświęcenie zaś nowej siedziby klarysek, należącej do nich aż do początków XIX w., nastąpiło *infra octavam beati Joannis baptiste*, tj. 24 VI 1260 r., a dokonał go biskup wrocławski Tomasz I. Zakonnice przenieśli się tam trzy miesiące później *in festo beati Mathei apostoli et evangeliste*, tj. 21 IX. W tym samym roku zapewne³⁴ ruszyła też budowa drugiej kaplicy, dostępnej dla wiernych, która została konsekrowana pw. św. Jadwigi. Musiało się to jednak stać po 1267 r., kiedy to kanonizowano żonę Henryka Brodatego, lecz już w 1265 r. spoczęła tam po śmierci *apud chorum sororum* sama fundatorka, księżna Anna. Budowa została z pewnością zakończona przed 1282 r., kiedy to biskup lubuski Wilhelm II wydał przywilej odpustowy związany z rocznicą konsekracji nowej świątyni oraz uroczystościami Krzyża Świętego, św. Bartłomieja, św. Agnieszki dziewicy i męczennicy³⁵. Wygląd tej świątyni daje się pobieżnie ustalić na podstawie rysunku piórkiem w kodeksie zawierającym regułę klarysek. Była to kamienna budowla gotycka z wysoką dzwonnica, prezbiterium z trzema ostrołukowymi oknami i długą nawą zaopatrzoną w kilka zakratowanych stali przeznaczonych dla zakonnice. Nad znajdującym się pośrodku ołtarzem zawieszano orla śląskiego i sztandary³⁶. Kościół musiał więc

³² NIEZGODA. *Święta Klara*. s. 174.

³³ *Spominki klarysek*. s. 691. Przywecka-Samecka określa to miejsce jako „obok placu Nankiera”. *Z dziejów wrocławskich konwentów*. s. 12.

³⁴ *Tamże*. s. 11.

³⁵ Schl. Urk. III, 12.

³⁶ BUWr IV Q 202 f. 5a, 15.

być dość okazały i dobrze wyposażony w sprzęty liturgiczne. Badania archeologiczne na terenie obecnego klasztoru urszulanek i przyległości potwierdzają fakt wzniesienia budowli na obszarze należącym do dworu książęcego, prawdopodobnie po stronie północnej obecnego kościoła św. Jadwigi. Nawa południowa jest późniejsza (1282 r.). Zachowane dolne partie muru ukazują wendyjski układ cegieł oraz pozostałości wieży. Dwór księżnej Anny stał częściowo na działce sióstr, miała więc zapewniony z nimi codzienny kontakt³⁷.

Czuła się ona ich osobistą protektorką i opiekunką, nigdy nie przestając interesować się losami swej fundacji. O tym, jak bliskie były jej zakonnice od św. Klary, świadczą zapisy w jej *Żywocie*, będące zapewne wdzięcznym wspomnieniem dbałości o dobrobyt sióstr. Oprócz tego, że wybudowała im murowany konwent oraz zadbała o jego uposażenie majątkowe, nie zapomniała o codziennym wikcie zgromadzenia oraz o zaopatrzeniu w szaty³⁸. Osobiście więc angażowała się w rozwiązywanie codziennych kłopotów wspólnoty. Wśród przybyłych z Pragi zakonnice umieściła swą córkę, jednak z pewnością nie tylko dlatego darzyła konwent prawdziwym uczuciem macierzyńskim. Przed śmiercią, gdy już nie mogła chodzić z powodu paraliżu nóg, cierpiąca kazała się nosić na krześle do klasztoru, gdzie otoczona wdzięcznością sióstr czuła się wyjątkowo dobrze. Lubiła obserwować codzienne życie mniszek i uczestniczyć w nim, w dozwolonym dla siebie stopniu. Święta chętnie jadła posiłki z zakonnkami, ciesząc się ich wesołością³⁹. Musiała również modlić się w ich kaplicy, spędzając tam długie godziny. Być może właśnie tam miały miejsce jej, poświadczone przez spowiednika – brata Herborda, objawienia mistyczne⁴⁰. Księżna Anna nie przestawała się także interesować rozwojem duchowym wspólnoty. Dbała o wystrój liturgiczny świątyni kla-

³⁷ Archeologowie stawiają tezę, według której budowla miała być wzniesiona na fundamentach Domu Kupców, z którego znaczne dochody mieli czerpać minoryci wrocławscy. Został on prawdopodobnie zniszczony w czasie najazdu tatarskiego. T. KOZACZEWSKI. *Kościół klarysek, dwór księżnej Anny a dom kupców*. „Zeszyty Naukowe Politechniki Wrocławskiej. Architektura” 4:1960 nr 36 s. 85 nn.

³⁸ *Vita Annae ducissae*. s. 659. Osobne prawo przyjmowania dóbr materialnych od księżnej wydał Urban IV w bulli datowanej na 27 IV 1263 r.: *Nos igitur (...) petendi et recipiendi huiusmodi necessaria institutionibus huiusmodi aut prohibitione vestre regulae nequaquam obstantibus plenam vobis auctoritate presentium concedimus facultatem*. APWf Rep. 63 nr 19, HEYNE. *Dokumentirte Geschichte*. s. 472.

³⁹ *Vita Annae ducissae*. s. 661.

⁴⁰ *Tamże*.

rysek. Ofiarowała jej bogate *ornamenta altaris*: cztery kielichy, patenę i krzyż, złote i srebrne ornaty. Jak przystało na bardzo religijną i wpływową jednocześnie osobę, nie zapomniała także o relikwiach świętych, w tym o srebrnym ramieniu zawierającym relikwię św. Jadwigi⁴¹. Dary te świadczyły o wielkiej hojności księżnej, jej trosce o splendor klasztoru Panien Ubogich, a jednocześnie o zatroskaniu, o umocnienie religijności tej wspólnoty. Zakaz naruszania tych dóbr, wbrew regule zakonnej, zawiera bulla papieża Aleksandra IV wydana na prośbę św. Agnieszki 27 IV 1259 r.⁴² Za życia księżnej, z pewnością z jej inspiracji, klasztor klarysek utrzymywał jakieś kontakty z cysterkami trzebnickimi. W 1260 r. papież Aleksander IV polecił ksieni Jadwidze, aby zezwalała opatce trzebnickiej, by ilekroć nawiedza Wrocław, mogła przekroczyć progi klauzury Panien Ubogich⁴³. Nie wiadomo nic o celu tych wizyt ani ich częstotliwości. Możemy jedynie domyślać się, iż służyć miały podtrzymaniu więzi pomiędzy członkiniami tej samej rodziny książęcej, gdyż ksienią trzebnicką pozostawała wówczas córka św. Jadwigi, Gertruda. Wolą księżnej Anny było także zapewne szerzenie kultu św. Jadwigi wśród swoich podopiecznych zakonnicek.

Zachowanie księżnej Anny nie było ewenementem w ówczesnym okresie. Często zdarzało się, iż fundatorka lubiła przebywać w klasztorze jak we własnym domu lub wręcz, jak „Salomea czy Kinga, doń wstępowała”. Stanowiło to w pewnym sensie spełnienie zapału religijnego pobożnych niewiast XIII w. Tak postępowała św. Jadwiga w stosunku do wspólnoty cysterek w Trzebnicy, gdzie zamknęła się zanim została wdową. Słynne stało się też przywiązanie królowej Jadwigi, żony Władysława Łokietka, która uposażyła klasztor klarysek w Krakowie. Wystarała się ona o specjalne zezwolenie papieskie na przebywanie wśród siostr o dowolnej porze dnia i roku. Znamienne jednak, że nie złożyły one ślubów zakonnych. Żywoty motywują to najczęściej względami religijnymi, aby panujące mogły nadal posługiwać się majątkiem na korzyść ubogich. To samo zdaje się wskazywać *Żywot* Anny, choć prawdziwe powody były zapewne inne. Pozostająca w wirze spraw księstwa, nękana osobistymi kłopotami rodzinnymi, Anna

⁴¹ *Tamże*. s. 660.

⁴² APWr Rep. 63 nr 10, SR 1018, Schl. Urk. I, 285.

⁴³ *Mandamus quatinus eandem abbatissam de Trebnize cum ipsam Wratislaviam venire venire contiguit claustrum tui monasterii libere ingredi paciaris*. Bulla Aleksandra IV z 9 XII 1260 r. Schl. Urk. I, 337.

najprawdopodobniej czuła się zbyt odpowiedzialna, aby zamknąć się na zawsze za murami klasztorными. Zmarła 23 VI 1265 r. i z psalterzem w rękę⁴⁴ została pochowana w miejscu bardzo honorowym, *apud chorum sororum in capella sancte Hedwigis*⁴⁵.

5. FUNKCJE KLASZTORU I JEGO ZNACZENIE W ŚWIETLE PRZYWILEJÓW PAPIESKICH I ZAKONNYCH DO KOŃCA XIII W.

Do połowy XIV w. do klasztoru mogły wstępować tylko córki książęce i szlachećki. Dzięki nim klaryski wrocławskie utrzymywały bardzo bliskie stosunki głównie z dynastią Piastów Śląskich. Zachowane dokumenty darowizn i sprzedaży dóbr wskazują, iż rodzina książęca poczuwała się do troski o dobrobyt sióstr. Klasztor klarysek miał jednak służyć nie tylko rodzinie książęcej, ale także mieszkańcom miasta. Jako placówka podlegała bezpośrednio władzy papieskiej⁴⁶ i zajmowała miejsce uprzywilejowane w hierarchii zakonów Wrocławia. Wystarano się więc dla niego o konieczne przywileje wspomagające zainteresowanie nowym ośrodkiem duchowości. Już w pierwszym dokumencie skierowanym 13 X 1256 r. do *universis christifidelibus*, w którym papież Aleksander IV ogłasza rozpoczęcie budowy klasztoru oraz bierze pod opiekę to zbożne dzieło, zapowiada także darowanie 100 dni łaski odpuszczenia kar doczesnych z okazji nawiedzenia nowej placówki⁴⁷. W bulli wydanej tego samego dnia zezwala na korzystanie z odpustu każdemu, kto nawiedzi kościół klarysek w dzień św. Klary i w rocznicę poświęcenia świątyni oraz w jej oktawie⁴⁸. W następnym roku rozszerza ten przywilej określając rok i 40 dni łaski dla nawiedzających klaryski⁴⁹, by go uściślić w innym dokumencie do 100 dni z tej samej okazji⁵⁰. Ciekawym dokumentem rzucającym światło na kult

⁴⁴ Psalterz ten był w dobrym stanie jeszcze w 1858 r. podczas oględzin jej ciała, następnie zabrał go biskup Henryk II Foerster. Przywecka-Samecka. *Z dziejów wrocławskich konwentów*. s. 14.

⁴⁵ *Spominki klarysek*. s. 692.

⁴⁶ *Dictum monasterium est exemplum*. Dokument z 1301 regulujący prawo konsekracji profesek w klasztorze św. Klary we Wrocławiu *Monumenta Germaniae Franciscana* (dalej MGF) 101.

⁴⁷ APWr Rep. 63 nr 1 oraz Rep 135 syg. 372 f. 161 (13 XII 1256), SR 941.

⁴⁸ APWr Rep. 63 nr 2, SR 942.

⁴⁹ APWr Rep. 63 nr 3 (4 I 1257), SR 958, Schl. Urk. I, 208.

⁵⁰ APWr Rep. 63 nr 4 (1 II 1257), SR 966, Schl. Urk. I, 220.

publiczny sprawowany w kościele św. Jadwigi przy konwencji Panien Ubogich jest bulla wydana przez tego samego papieża 27 IV 1259 r. ogłaszająca odpust roku i 40 dni dla nawiedzających tę świątynię w uroczystości: św. Klary, Podniesienia Krzyża Świętego, Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny oraz Nawrócenia św. Franciszka⁵¹. Przywileje te potwierdził także później papież Klemens IV, utrzymując 100 dni darowania kar za grzechy⁵². Założony przez księżną Annę klasztor klarysek zaczął więc szybko pełnić ważną funkcję szerzenia duchowości franciszkańskiej i maryjnej⁵³. Okoliczna ludność z zainteresowaniem korzystała z sakramentów udzielanych w tym miejscu, a jeszcze chętniej z posługi katechizacyjnej, w tym kazań, z których słynęli franciszkanie. Rangę klasztoru podnosił przywilej wyłączający placówkę z mocy interdyktu, czyli zakazu sprawowania kultu podczas niełaski Kościoła. Przywilej to bardzo znaczący, jeśli się weźmie pod uwagę nieustanne konflikty książąt wrocławskich z duchownymi włodarzami miasta, począwszy od Henryka Brodatego aż do burzliwego okresu walki Probusa z Tomaszem II. W następstwie tych utarczek Wrocław dość często obłożony był karą wyłączenia z wszelkich praw Kościoła, w tym przede wszystkim sprawowania sakramentów świętych. W bulli przesłanej 22 XI 1260 r. papież zezwala *familiaribus vestris*, czyli wszystkim związanym z klasztorem (także świeckim posługującym lub pozostającym w dobrach), na słuchanie Mszy św. recytowanej jednak ściszym głosem, przy zamkniętych drzwiach i bez dźwięku dzwonów; oraz na przyjmowanie sakramentów. Przywileje te powodowały, że wszyscy wierni mogli umierać w stanie łaski uświęcającej i opatrzeni olejami świętymi⁵⁴. Klasztor klarysek cieszył się szczególnym szacunkiem jako uprzywilejowane miejsce, niekiedy jedyne w okolicy, gdzie za murami sprawowano nabożeństwa. Ten sam papież zezwolił także na pochówek w obrębie klasztoru *ut devotioni et extremae voluntati quia se illic sepeliri delibera verunt nullus obsistat*⁵⁵.

⁵¹ APWr Rep. 63 nr 11, SR 1021.

⁵² APWr Rep. 63 nr 22 (14 X 1265), SR 1217, Schl. Urk. I, 527.

⁵³ Ilość 5 dokumentów odpustowych świadczy o znacznym zainteresowaniu klaryskami jako nowym ośrodkiem życia religijnego na Śląsku. Dla porównania najwięcej tego typu przywilejów otrzymały klasztory cysterek w Trzebnicy (16) i premonstratensów św. Wincentego we Wrocławiu (12). R. STELMACH. *Śląskie dokumenty odpustowe do końca XV w. W: Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*. Red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz. Opole – Wrocław 1996 s. 182.

⁵⁴ APWr Rep. 63 nr 12 oraz Rep 135 syg. 372 f. 434, SR 1061, Schl. Urk. I, 329.

⁵⁵ APWr Rep. 63 nr 14, SR 1065.

Aleksander IV darzył dzieło Anny rzeczywistym zainteresowaniem. Ofiarował mu w sumie czternaście przywilejów, w tym także, co najważniejsze, zatwierdził dla tego konwentu regułę swego poprzednika papieża Innocentego IV, co miało miejsce 6 XII 1260 r.⁵⁶ Reguła ta utrzymała się do pontyfikatu Urbana IV, który w 1262 r. potwierdził wszystkie przywileje i reguły zakonne. Pełne ich brzmienie dochoowało się w XV-wiecznym rękopisie wraz z listem papieża do klarysek wrocławskich⁵⁷ oraz w skrócie *creberrimus verbis* w dokumencie z 30 VI 1262 r.⁵⁸ Ta pierwotna surowa reguła o charakterze franciszkańskim została następnie nieco złagodzona przez tego samego papieża poprzez zezwolenie na przyjmowanie dóbr materialnych, lecz bez nadawania osobnej reguły⁵⁹. Klaryski cieszyły się łaską poszczególnych papieży, którzy nie szczędzili im uwagi. Obok potwierżeń nadania dóbr i rozstrzygania spraw związanych z mianowaniem prokuratorów i naborem do klasztoru panien spoza sfer książęcych, papieże interesowali się także powszednimi kłopotami konwentu takimi jak na przykład krzywdy doznane od złodziei. W 1318 r. Jan XXII wydał bullę nakazującą ściganie ich także prawem świeckim⁶⁰. Dzięki przywilejowi Klemensa V klasztor był wyłączony z obowiązku oddawania kolekt z dóbr klasztornych, co zostało potwierdzone osobnym dokumentem z 6 II 1289 r.⁶¹, a także przez papieża Bonifacego VIII w 1296 r.⁶²

Podsumowanie

W okresie średniowiecza klaryski wrocławskie zyskały ogromne znaczenie religijne w lokalnym Kościele, ciesząc się opieką Stolicy Apostolskiej wyrażającą się w licznych przywilejach udzielających zgromadzeniu m.in. odpustów oraz prawa wyłączenia z mocy interdaktu kościelnego. Liczne związki klasztoru ze Stolicą Apostolską,

⁵⁶ APr Rep 135 syg. 372 f. 435, Schl. Urk. I, 334.

⁵⁷ BUWr IV Q 202.

⁵⁸ APWr Rep. 63 nr 20, SR 1130, Schl. Urk. I, 414.

⁵⁹ APWr Rep. 63 nr 19. Heyne, I s. 472, Schl. Urk. I, 438.

⁶⁰ APWr Rep. 63 nr 58.

⁶¹ APWr Rep. 63 nr 31.

⁶² APWr Rep. 63 nr 35.

hierarchią biskupią Wrocławia oraz franciszkanami wskazują na ambicje klarysek włączenia się w życie Kościoła powszechnego i lokalnego. Jako zakon klauzurowy damianitki pojmowały swoją funkcję religijną głównie jako modlitwę za murami klasztoru, nie pozostawały jednak z dala od spraw bieżących Kościoła i księstwa. Dbały więc o bliskie kontakty z przedstawicielami Piastów Śląskich. Do końca XIV w. zachowały dzięki temu charakter konwentu gromadzącego głównie Piastówny i służącego rodzinie Piastowskiej oraz członkom śląskich rodów szlacheckich jako placówka religijna. Ze względu na swój kontemplacyjny rys klasztor nie wykazywał nigdy ambicji aktywnego udziału w życiu miasta. Choć nie brak dokumentów świadczących o zamawianych Mszach św. za dusze mieszczan i członków patrycjatu wrocławskiego, a wspólnota od połowy XIV w. uzyskała prawo przyjmowania kandydatek ze stanu mieszczańskiego, jednak wyraźnie pozostawała w izolacji od problemów tego środowiska.

FOUNDATION OF NUNS OF THE ORDER OF ST. CLARE CONVENT
IN WROCLAW AGAINST BACKGROUND OF THE FOUNDATION
OF OTHER FRANCISCAN CONVENTS IN POLAND

S u m m a r y

The text is about the foundation of the Franciscan monastery in Wrocław on the background of the foundations of other cloisters in Poland. The first communities in Poland come to existence in the middle of the 13th century in Zawichost, where the princess Salomea built a hospital and a monastery. Next Franciscan nuns come to Wrocław in 1257, to Stary Sącz in 1280 and Gniezno in 1283 r. All of the cloisters were founded by princely families so they possessed rich landed property and were usually situated not far away from castles and town centres. The monastery in the capital of Silesia was founded by the princess Anna and her husband prince Henryk Pobożny. They were extremely inspired by the Franciscan idea of Christian humility and poverty. Both of them exist in the document of the pope Aleksander IV coming from 1256. We also get to know about the details of the foundation from the 14th century manuscript contained *Spominki klarysek wrocławskich* and *Vita Annae Ducissae*. The nuns lived at first in a wooden building, and then moved to a house of bricks where they stayed to the beginning of the 19th century. From the very outset of the monastery there used to enter only noble women from Silesia. They were buried in the St. Hedwig's Chapel. The community made a very important centre of Silesian culture and spirituality in the Middle Ages since it was under a patronage of

princely and noble families and protected by the popes. The first one who gave the nuns economical and liturgical privileges was the pope Aleksander IV in 1256. Until 1262 r. the Wrocław monastery got 5 important documents. Thanks to them the Franciscan nuns could gather landed property and other goods which they brought to the cloister as a dowry. They were excluded from the taxies and interdiction. The liturgy in the cloister was handed by Franciscan friars: they had a privilege to enter the monastery and keep protection over the nuns. It's one of the reasons for what the nuns were in the centre of town and castle life. They also were in touch with the bishops of Wrocław and Silesian episcopate. Resuming the Franciscan cloister for women in Wrocław took a very important part in creating Silesian Middle Ages culture and spirituality. Untill the middle of 14th century there could enter only noble daughters. They brought rich property and intellectual potential. The community kept close relations with the nobles and princes and delighted the protection of the Church.